

det. Det bør dog tilføjes, at betingelserne idag for at vurdere handelen og importens betydning ikke er særlig gunstige, idet vi savner analyser af den sociale struktur og den økonomiske udvikling i både Norden og Europa.

De problematiske kapitler er imidlertid den mindste del af bogen, og de vejes op af kapitlerne 3–10, samt 13–15. Disse betegner en vægtig og koncentreret forskningsindsats, der vil være et væsentligt og nødvendigt udgangspunkt for fremtidige undersøgelser. Med dette bidrag er den nordiske bronzealders kildemateriale efterhånden så systematisk klassificeret og publiceret (med undtagelse af bopladserne og keramikken), at fremtidig forskning i udstrakt grad kan og bør hellige sig kulturhistoriske studier og i forening med etnografi og historie forsøge at forklare den nordiske bronzealder i relation til ikke blot den europæiske, men også den globale kulturudvikling.

Kristian Kristiansen

ERLING RUMP: KULTKAR. *Offer – død – frugtbarhed – dåb. Eget Forlag, 1974. 64 sider, ill., kr. 100.*

I sit forord nævner Erling Rump, at han er amatør, og understreger sit arbejdes »uvidenskabelige form«. Det er klart, at dette bør være uvæsentligt for en anmelder. En amatør skal naturligvis hverken mødes med nedladenhed eller med særlig hensynsfuldhed. Begge dele er lige fornærmelige. Det eneste, der tæller, må være arbejdet selv, der skal behandles som det forskningsresultat, det er, og dermed Basta! Men når det er sagt, må der også tilføjes, at man af og til har hørt om, at det kan være svært at være amatør i Danmark. Det er en skam, for der er her i landet mange dygtige amatører, som har lavet værdifuldt arbejde, måske netop fordi deres syn var friskt, og fordi de ikke var belemret med et »image«, der ikke tålte at blive beskadiget af en for dristig idé. Blandt amatørarbejder af høj standard kan man netop nævne Rumps egen artikel om Øster-Hornum-fonten, et lille arbejde, der aftvang respekt. Man må håbe, at det efterhånden bliver overflødigt, at amatøren føler det nødvendigt halvsjæls at gøre undskyldning for sin tilstedeværelse.

Og nu til resultatet: Erling Rump har givet sig i lag med et Sisyfos-arbejde: de østjyske løvefonte – nærmere bestemt Mariager-Himmerland-gruppen efter Mackeprangs inddeling. R. går i det hele taget ud fra Mackeprang og har jo – sandt at sige – heller ikke stort andet at gå ud fra. Han kombinerer dristigt to løse ender, som ikke før har været forenet, nemlig de ca. 22 løvefonte og Gundestrupkedlen. Udgangspunktet har været en geografisk sammenhæng, der er faldet forfatteren i øjnene helt på tværs af den historiske linjeføring, sammen med de ikke ukendte ligheder mellem fontene og den keltiske kunst. Det er en vågen iagttagelse – men et voveligt eksperiment. I de følgende afsnit udbygger R. nu sine iagttagelser, og her er to ting af afgørende betydning for ham: Det ene er stilsammenligningen. Han sammenligner først sine fonte med

dansk keltisk materiale, bl.a. Rynkeby- og Bråkedlerne, maskerne og de mærkelige tre-hoveder fra Bramminge og Glejbjerg. Undervejs undres man over, at man – bortset fra »Kuml« 1954 – må gå til udenlandske eksperter som Anne Ross for at se disse unica nævnt og afbildet og set i større sammenhæng og over, hvor lidt, de keltiske rester i Danmark i det hele taget er blevet behandlet og forsøgt udskilt af det romanske gods. Kun få har taget emnet op, og det berøres overhovedet ikke i bd. I i Politikens nye danske Kunsthistorie.

Så følger en sammenligning med europæiske eksempler fra Pfalzfeldsøjlen til Terasquen fra Noves, hvor R. tager tilbørligt hensyn til både motiver, strukturer og detaljer, og hans oprids af pandeornamentik og haleduske er grundige og ofte overbevisende. Men der rejser sig samtidig næsten uoverstigelige vanskeligheder. R. strejfer om fra Salzburg til Lorraine, fra Irland til Zebrovce og samler sine detaljer som æg i en pløjemark. Men herved kommer han rigtignok til at fremstille keltisk kunst som en amorf rodebunke, der strækker sig over hele Europa i rum og over 1500 år i tid, og dens karakteristika forflygtiges og bliver til fællesgods. Og han svækker sin beviskraft ved kun at vise, hvad vi ved i forvejen, nemlig, at der er en lighed i almindelighed mellem fontene og den keltiske kunst. En anden vanskelighed er, at sammenligningen foretages mellem stenhoveder, der forlængst har mistet bemaling og afgørende detaljer og fremtræder som blinde, ustafferede masker, så godt som umulige at sammenligne. I hundredevis stirrer disse ansigter på os langs Europas pilgrimsveje fra katedraler og fra afsides landsbykirker, hugget i alle mulige stenmaterialer. Ligger fontenes hoveder nærmere ved de højst forskellige Yorkshire-hoveder end ved de middelalderlige fra 1100-tallets pilgrimskirker? Eller er mankekrøllerne, som R. lægger så stor vægt på, mere lig de keltiske end mankerne fra Moissacs og Souillacs portaler? Hvorfor er forresten ingen af fontenes hoveder forsynet med de vigtige »torques«, som ses på næsten alle kedlens hoveder, ja, selv på det løse hovede fra Zebrovce? Det andet vigtige punkt for R. er en sammenligning af billedindholdet. I sit tolkningsforsøg forkaster R. med rette tidligere tiders naturalistiske tolkninger, der snævert betragter kedler og kar som en art zoologiske haver, mens R. véd, at vi har at gøre med myter og rituelle symboler ofte med seksuelt indhold. Det bliver svært at slippe udenom en phallisk tolkning af slange og ring på karrets side og om maske-dansene med den mystiske forening af dyr og mand. I Øster Starup forsvinder der også en arm i løvens gab; men der foregår der rigtignok noget ganske andet mellem mand og løve. Fontene ligner her mere apsiskvadren fra Tømmerby, hvor tilstrækkelige spor synes at godtgøre, at vi står overfor en mand iført løvehud – altså en rituel løvedans. Så er det ganske underordnet, om en enkelt knop eller to er et naglehovede eller en brystvorte, grundmotivet er uomtvisteligt; mand står overfor kvinde på fontenes buge og demonstrerer deres køn, og vi tvinges til at tage stilling til de drastiske ritualer og den utilslørede phalloskult, der har fundet sted i eller omkring vore kirkerum. Vi har jo dog forlængst passeret Chr. Dalsgårds opfattelse af missionen i Danmark,

hvor Ansgar døber den spæde, frembåret af en hvidklædt og velfriseret ung dame, der netop har været på Askov, – så det skulle ikke være vanskeligt virkelig at se, hvad vi ser, på de genstande, som vore nykristnede forfædre så elskværdigt har efterladt os at kigge på.

Men tilsyneladende overensstemmelser i ritualer og kult er ikke noget afgørende bevis på kunstnerisk sammenhæng. Også buskmænd afbilder dyredanse. Forresten er det værd at bemærke, at fontene er domineret af løver – Gundestrupkedlen af *tyren*.

Jeg må her nævne en svaghed hos forfatteren: R. er en mand med mange livlige associationer, men bør stramme tøjlerne. Han kommer ofte »uvilkaarligt til at tænke på« ... men det er ikke sikkert, at det er klogt at nedskrive hvert flygtigt indfald, der melder sig. »Uvilkaarlige« tanker har det med at blive hængende i læserens erindring som dårligt underbyggede påstande og slører indtrykket af vederhæftighed. Og tager man R. på ordet og aflæser billederne direkte, må man f.eks. studse over, at »en vandfyldt krukke er den centrale genstand på Gundestrupkarrets offerscene.« Hvorfra *véd* vi egentlig, at den krukke er fyldt med vand?

Men det afgørende er naturligvis konklusionen. R. fremsætter den teori, at fontene er keltisk arbejde – nærmere bestemt fra la Tène, ca. 500 f.v.t. – og at de bliver fundet igen og indsat i de nye kirkebygninger som dåbskar omkring 1130. Det skal dog understreges, at R. på side 64 opstiller *begge* de for ham eksisterende muligheder: Enten er disse fonte keltiske – eller også er de lavet til kirkerne, men keltisk stil har da overlevet på dette ene sted i landet. Han lader i sidste instans spørgsmålet stå åbent, men man er ganske vist ikke i tvivl om, hvilken tese, han selv foretrækker. Men det er jo ikke sandt, at der kun findes to muligheder, og det er mærkeligt, at forfatteren helt negligerer den tredje, som Erla Bergendahl Hohler arbejder med i »Den iconographiske Post« 2–3 1975, – nemlig den, at fontene kan være afhængige af samtidig irsk kunst. De befinder sig jo netop i det østjyske område, der modtog engelsk-irsk påvirkning på denne tid. Og det er immervæk nemmere for en stil at rejse 700 km i rum end 1500 år i tid. De tre muligheder kan mødes om ét enkelt problem, som man nok kunne ønske at få opklaret: Er figuren på Svenstrupfonten en pilgrim – er han en irsk apostel – eller er han den keltiske gud Lug? Hans identitet ville afgøre sagen; – så drilagtigt er det.

Man forstår nok, hvilken reaktion en så radikal hypotese må vække. Det må siges til forfatterens ros, at han loyalt lader sine modstandere komme til orde i en slags dialog, så at læseren kan følge debatten et stykke på vej. Det er ikke en anmelders pligt at tage parti i denne debat, som vil kræve mange spalter, men der skal dog nævnes et enkelt eksempel på sagens kompleksitet:

Såfremt R. har ret – *hvis* fontene virkelig er lavet 500 år f.v.t. – så må han give os en forklaring på, hvor de har været i mellemtiden. Det kan lyde som en petitesse, men det er et spørgsmål, man ikke kan se bort fra. Der er noget helt absurd i den tanke, at denne ophobning af kultkar forefindes klar

til brug (med bevaret maling?) efter 1500 års forløb, hvorpå de for resten taber alle farver i løbet af de næste 800 år. Har de ligget og ventet i et stort lager? Har de været brugt i vikingernes gudehov? – eller er de gravet op af jorden enkeltvis? Og har middelalderens præster ukritisk taget sære, ukendte ritual-billeder, der ikke kunne sige dem noget som helst, ind i deres kirkerum?

Men på den anden side: Hvis disse fonte blev hugget til de kristne kultrum i det romanske Danmark, må vi se i øjnene, at præster eller menighed har danset maskedanse med skind over hovederne og med frugtbarheds-ritualer – eller i hvert fald have godkendt det i billedfremstilling. Noget sådan omtales vitterligt i det karolingiske Frankrig, men vi befinder os nu i de samme årtier, der så Chartresfacaden blive rejst, og hvor man i Jylland udmalede Råstedes kor med teologiske programmer på et højt plan – lige akkurat midt imellem de samme fonte. Og kan vi godtage et så broget billede?

Hvilken spændende konfrontation af besværlige realiteter! Det ville være en skam, om debatten mundede ud i et pindehuggeri om stilistiske ligheder med dette eller hint. Om to ting »ligner« hinanden eller ej, er i høj grad et subjektivt spørgsmål, der farves af, hvad man har brug for at se, og det vil i hvert fald næppe føre til nogen endelig afgørelse. Det ville være bedre, om vi forstod, at bogens værdi først og fremmest ligger i, at den gør opmærksom på, at vi står i en situation, hvor vi må foretage et valg mellem to vanskelige muligheder: Enten må vi godtage en tilsyneladende absurd hypotese om, at 22 stenkar har overvintret i femtenhundrede år på et lille område i Danmark og er blevet benyttet i en helt anden kultur og i en anden religion, – eller også må vi gøre vort begreb om den tidlige kristendom meget rummeligt og for alvor inddrage nogle elementer i den, som tidligere er blevet afvist som anstødelige, irrationelle og »barbariske«. Bogen peger på uudnyttede muligheder og vanskeligheder, som ikke har været erkendt, og den er i alle tilfælde ikke en ligegyldighed, selv om den har fejl, og nok drager alt for vidtgående konklusioner.

Lise Gotfredsen.

KRISTIAN HALD: PERSONNAVNE I DANMARK. II. *Middelalderen*. 1974. *Dansk historisk fællesforening*. 115 s. 2 kort. Kr. 42,75 (normalpris 64,15).

Kristian Hald har skrevet nogle glimrende artikler om personnavne i Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder, foruden de knappe navneetymologier i Nudansk Ordbog og studier over enkeltnavne og ældre personnavnekilder, men han har åbenbart haft mere på hjerte, end pladsen tillod – eller måske gerne villet ud af leksikonformens spændetrøje – han har i hvert fald haft lyst og trang til at gå mere både i bredden og dybden ved at skrive en lærd men alligevel let tilgængelig håndbog, Personnavne i Danmark, et fint side-stykke til hans Vore Stednavne (1950, ny udg. 1965).